IRIS NETWORKing

CSOs for protection sensitive migration management

ZAŠTITA PRAVA PORODICA U POKRETU

OTAHARIN

NOVA GENERACIJA

Udruženje "Zemlja djece u BiH"

Ova publikacija je pripremnjena uz finansijsku pomoć Evropske unije, u okviru projekta "IRIS uMREŽAvanje – Civilno društvo za zaštitu korisnika u sistemu upravljanja migracijama". Sadrzaj ove publikacije je isključivo odgovornost Udruženja građana za promociju obrazovanja Roma „Otaharin" i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije.

„ZAŠTITA PRAVA PORODICA U POKRETU“

- izvještaj o sprovedenom istraživanju -

Izvještaj pripremila:
Bojana Jovanović

Konsultanti za istraživanje:
1. Mirsada Bajramović, Udruženje „Zemlja djece u BiH“ Tuzla
2. Snježana Ivanović, Udruženje „Nova generacija“ Banja Luka
3. Radmila Tubić, Udruženje građana za promociju obrazovanja Roma „Otaharin“ Bijeljina

Bijeljina, februar 2020.

Sadržaj

Naslovna strana.....0

Sadržaj.....1

Uvod.....2

- Ciljevi istraživanja.....2
- Polazna teza.....2
- Metodologija.....2

Migracije – uzroci i rasprostranjenost.....3

Raspoloživi podaci u ciljanim lokalnim zajednicama.....4

Readmisija i dobrovoljni povratak.....5

Najčešći problemi sa kojima se suočavaju povratnici u BiH.....5

Socijalna zaštita i problematika migriranja.....9

Osnovno obrazovanje i problematika migriranja.....12

Iskustva i stavovi Roma i Romkinja o migracijama.....14

- Fokus grupe čiji članovi nisu imali iskustvo migriranja.....14
- Fokus grupe čiji članovi su imali iskustvo migriranja.....17

Zaključci.....22

Preporuke.....23

Anex I – studije slučaja.....24

SAŽETAK.....27

Uvod

U okviru projekta „Zaštita prava porodica u pokretu“, koji je podržan od strane Evropske Unije posredstvom IRIS Mreže, UG „Otaharin“ je u saradnji sa UG “Nova generacija“ Banja Luka i Udruženjem „Zemlja djece u BiH“ Tuzla, u periodu od oktobra do decembra 2019.godine, na području Banje Luke, Bijeljine i Tuzle, sprovelo istraživanje u cilju prikupljanja informacija o uzrocima i posljedicama migracija romskog stanovništva u ovim loklanim zajednicama.

Projekat je nastao iz iskustva UG „Otaharin“ u radu sa marginalizovanim grupama, prevshodno sa romskom populacijom. Bivajući u stalnoj komunikaciji sa romskom zajednicom, utvrdili smo da se vrlo često pojedinici, a i cijele porodice, odlučuju na migraciju. Uslovljeni teškim uslovima života, velikim siromaštvom, i često privučeni slikom boljeg i kvalitetnijeg života u drugim zemljama, Romi se odlučuju da potraže sreću u nekoj drugoj zemlji, najčešće u nekoj od zemalja Zapadne Evrope. Kako o prednostima i nedostacima migracija često nemaju dovoljno informacija, dešava se da prodaju svu imovinu i odlaze u nepoznato.

- Ciljevi istraživanja

Cilj ovog istraživanja je bio da se prikupe podaci o uzrocima i posljedicama migracija i da se daju odgovori na sljedeća pitanja:

1. Zašto Romi i Romkinje, pojednici i porodice, migriraju iz BiH?
2. Koje su to destinacije na koje žele da migriraju?
3. Koliko informacija o pravilima, procedurama i zakonskim mogućnostima u zemljama destinacije imaju?
4. Šta se dešava sa pojedincima i/ili porodicama ukoliko dođe do asistiranog povratka ili readmisije?

Takođe, cilj je i da se daju preporuke za unapređenje praćenja trendova migracija i za unapređenje pristupa pravima porodica koje migriraju.

- Polazna teza

Pri ovom istraživanju polazimo od predpostavke da su razlozi za migraciju Roma i Romkinja prevashodno ekonomske prirode, ali da se ne smiju ni u kom slučaju zanemariti ni sociološki preduslovi za migriranje, koji se ogledaju u vijekovnoj izloženosti anticiganizmu[1] i nejednakim mogućnostima za Rome i Romkinje u BiH. Usljed nedovoljnog interesovanja institucija sistema i nepostojanja adekvatnih sistemskih rješenja za povratnike, Romi i Romkinje dodatno bivaju izloženi diskriminaciji i kršenju ljudskih prava.

- Metodologija

Vodeći se unificiranim istraživačkim alatom, istraživači su na tri odabrane lokacije: Banja Luka, Bijeljina i Tuzla, prikupili relevantne podatke o demografskoj situaciji i statistikama; informacije o raspoloživim mehanizmima zaštite porodica u pokretu u obrazovnom sistemu i u sistemu

[1] Prema definiciji European Commission against Racism and Intolerance (ECRI, Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije) iz 2011, anticiganizam je specifična forma rasizma, ideologija koja je zasnovana na rasnoj superiornosti, forma dehumanizirajućeg i institucionalnog rasizma uzgajana istorijskom diskriminacijom, koja se, pored ostalog, izražava nasiljem, govorom mržnje, eksploatacijom, stigmatizacijom i najeklatantnijom vrstom diskriminacije.

socijalne zaštite, ali i mišljenja, iskustva i stavove pripadnika romske zajednice, kako onih koji nisu imali iskustvo migracija, tako i onih koji su migrirali iz BiH.

Migracije – uzroci i rasprostranjenost

Iako na nivou BiH i na nivoima određenih lokalnih zajednica postoje određeni napori da se kroz usvajanje starteških planova iz oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i stambenog zbrinjavanja unaprijedi položaj i kvalitet života Roma i Romkinja, i dalje postoji čitav niz problema koji prouzrokuju težnju da se iz BiH migrira. Nizak nivo obrazovanja, neuključenost u formalno tržište rada, specifičan način života, dovode, u većoj ili manjoj mjeri, do marginalizovanja romske populacije u ekonomskom, prostornom, kulturološkom i političkom smislu.

U Bosni i Hercegovini ne postoje precizni i relevantni podaci o broju osoba koje migriraju u treće zemlje, kao i ni sveobuhvatni podaci o osobama koje se vraćaju u BiH. Jedini zvanični podaci postoje za osobe koje se vraćaju po osnovu readmisije. Po svim sporazumima o readmisiji posredstvom Ministarstva sigurnosti – Sektora za imigraciju, koji je nadležan za realizaciju sporazuma u dijelu prihvata državljana BiH, u 2018. godini obrađen je prihvat za 774 osobe. Nakon provjere identiteta i državljanstva BiH ili postupanja u skladu sa članom 6. Sporazuma između Bosne i Hercegovine i Evropske zajednice o readmisiji lica koja borave bez dozvole[2], prihvat je odobren za 540 osoba koje su bile državljani BiH, od čega se 316 osoba odnosi na redovne zahtjeve za readmisiju, a 224 osobe se odnose na readmisiju osoba koje borave bez dozvole u zemljama EU.[3] Najveći broj prihvata državljana BiH u 2018. godini je realizovan iz SR Njemačke (56,67%).[4] Opštine sa najvećim brojem najavljenih povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji su: Tuzla (59), Sarajevo (49), Živinice (26), Zenica (20), Zvornik (19), Bijeljina (18), Modriča (13) i Prijedor (6).[5] Kada je struktura readmisiranih povratnika u pitanju, a koji su zatražili asistenciju MLJPI-a, najzastupljeniji su pripadnici nacionalnih manjina (Romi) i teško bolesne osobe.

U Migracionom profilu BiH nedostaju podaci o broju osoba koje napuštaju BiH, ali i broju osoba koje se dobrovoljno vraćaju u BiH.

Pitanjem migracija BiH državljana, sa fokusom na romsku populaciju, bavila se i Evropska komisija prilikom izrade Mišljenja o napretku BiH za 2018. godinu. Konstatovano je da je u 2017.

---

[2] Sporazum između BiH i Evropske zajednice o readmisiji osoba koje borave bez dozvola („Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori" broj 13/07) potpisan je u Briselu 18. septembra 2007. godine, a stupio je na snagu 1. januara 2008. godine i predstavlja osnovni pravni instrument kojim se uređuju pitanja readmisije u kontekstu odnosa sa EU. Ovim sporazumom BiH se obavezala da će ponovo prihvatiti svoje državljane koji ne ispunjavaju uslove boravka na teritoriji države koja podnosi zahtjev za readmisiju. Značajno je naglasiti da Sporazum poštuje prava, obaveze i odgovornosti koji proistječu iz međunarodnog prava, što podrazumijeva da svaki slučaj povratka mora biti u skladu s međunarodnom zaštitom i poštovanjem ljudskih prava povratnika. BiH je do sada potpisala provedbene protokole sa Estonijom, Maltom, Austrijom, Bugarskom, Mađarskom, Češkom Republikom, Danskom, Rumunijom, Njemačkom, zemljama Beneluksa (Belgija, Holandija, Luksemburg) i Irskom. Pored Sporazuma o readmisiji sa Evropskom zajednicom, BiH ima bilateralne sporazume o readmisiji i provedbene protokole sa sljedećim državama koje nisu u sastavu EU: Moldavija, Norveška, Švajcarska, Lihtenštajn, Srbija, Crna Gora, Makedonija, Turska i Albanija.

[3] Ministarstvo sigurnosti, Sektor za imigraciju: Migracioni profil Bosne i hercegovine za 2018. godinu, Sarajevo, juni 2019. dostupno na: https://dijaspora.mhrr.gov.ba/wp-content/uploads/2019/07/010720191.pdf

[4] Ibiden

[5] Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Izvještaj o prihvatu i integraciji bosanskohercegovačkih državljana koji se vraćaju u Bosnu i Hercegovinu po osnovu sporazuma o readmisiji za 2018. godinu, maj 2019.

godini zabilježen pad broja neosnovanih zahtjeva za azilom koje su podnijeli građani Bosne i Hercegovine u državama članicama EU i zemljama Šengena. Prema mišljenju EK, prepreke trajnom povratku i lokalnoj integraciji državljana BiH su sljedeće: poteškoće sa ekonomskom reintegracijom, pristup zdravstvenoj zaštiti, socijalna zaštita, ostvarenje prava na penziju i zapošljavanje manjinskih povratnika. Od vlasti se zahtijeva da nastave efikasno sprovođenje Sporazuma o readmisiji između EU i BiH i, ukoliko je potrebno, da potpišu protokole o sprovođenju s preostalim državama članicama EU. Izdvajanje adekvatnih sredstava za socijalnu inkluziju romske populacije je takođe jedan od zahtjeva Evropske komisije koji država BiH mora ispuniti u procesu pristupanja EU.

Raspoloživi podaci u ciljanim lokalnim zajednicama

Tuzlanski kanton: Socijalno mapiranje u romskom naselju Kiseljak (Tuzla), urađeno na uzorku od 99 porodica, pokazalo je da je 42% porodica *jednom ili više puta napuštalo svoj dom* u potrazi za azilom u zemljama Europske unije. Najveći postotak, 19 porodica (45%) je napuštalo BiH zbog *siromaštva*, 15 ili 36 % porodica je odlazilo u potrazi za adekvatnim *liječenjem* članova porodice, 7 ili 17 % porodica zbog *nemogućnosti pronalaska zaposlenja* u svojoj državi i 1 ili 2 % porodica je napustilo BiH zbog *sukoba sa zakonom*. Većina ispitanika koji su na azilu (85%) nije informisala nadležne institucije o svom nelegalnom odlasku iz Bosne i Hercegovine iz sljedećih razloga: smatrali su da se neće nikada vratiti (39%), ukinuće im se prava (46%). Kao razloge povratka, naveli su: odbijanje zahtjeva za azil (35%), dobrovoljni povratak kako bi izbjegli zabranu ulaska u EU (38%), dok je 27% protjerano od strane policije, uz zabranu ulaska u EU. Prilikom povratka u Bosnu i Hercegovinu, polovina ispitanika se susrela sa problemima u ostvarivanju prava: nepriznavanje završenih razreda škole u EU (20%), gubitak alternativnog smještaja (8%), gubitak socijalne pomoći (8%), gubitak zdravstvenog osiguranja (9%), gubitak zaposlenja (2%).

Bijeljina: Prema podacima prikupljenim u okviru socijalnog mapiranja sprovedenog od strane UG „Otaharin“ u toku 2017, u Bijeljini je mapirano je 163 romska domaćinstva u kojima živi 611 članova porodice, od čega su 257 djeca. Od ukupnog broja porodica, 80 su povratanici, pretežno iz zemalja zapadne Evrope. Pored toga, procjenjuje se da je 70 odraslih i 55 djece iz romske zajednice uključeno u sezonske migracije.

Banja Luka: Nisu dostupni podaci o romskoj zajednici i trendovima u migriranju.

Readmisija i dobrovoljni povratak

Protokolom o postupanju nadležnih organa u prihvatu, propratu i privremenom zbrinjavanju ranjivih osoba koje se vraćaju po osnovu sporazuma o readmisiji[6], uspostavljen je sistem koordinacije svi nadležnih organa, od državnog do lokalnog nivoa, u smislu pružanja odgovarajuće podrške i pomoći readmisiranim osobama - od prihvata i transporta korisnika od graničnog prelaza, do njegove integracije u lokalnu zajednicu. Ovaj Protokol je predvidio da će se na lokalnom nivou uspostaviti Lokalni readmisioni timovi u cilju pružanja potrebne asistencije readmisiranim osobama u pribavljanju identifikacionih dokumenata, osiguranju zdravstvene zaštite, osiguranju prisustva medicinskog tima na graničnom prelazu, i drugih pripadajućih prava socijalno ugroženih kategorija, te da će biti imenovani Povjernici za readmisiju.

Na području Tuzanskog kantona djeluje šest Lokalnih readmisionih timova timovi (Kalesija, Gradačac, Gračanica, Banovići, Živinice i Tuzla), odnosno šest Povjerenika za readmisiju (Lukavac, Teočak, Sapna, Čelić, Kladanj, Srebrenik) u opštinama sa malim brojem povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji. Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK je u 2018. godini imenovalo kantonalnog koordinatora za readmisiju, koji je u istoj kalendarskoj godini realizovao 3 readmisije na područje opština Kalesija i Teočak, od čega se dva slučaja odnose na romsku manjinu. Readmisirane osobe su bespravno boravile u Njemačkoj i Srbiji. Svi troškovi nastali procesom navedenih readmisija su refundirani posredstvom Grada Tuzla i državnog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice. U budžetu Tuzlanskog kantona za 2018. godinu, kantonalna vlada je obezbijedila 20.000 KM za sufinansiranje troškova readmisije ranjivih readmisiranih osoba koje se vraćaju po osnovu Sporazuma o readmisiji.

Na području Bijeljine i Banje Luke nije identifikovano da su ovi timovi formirani, niti da je imenovan povjerenik za readmisiju.

Najčešći problemi sa kojima se suočavaju povratnici u BiH

I pored postojanja određenih institucionalnog mehanizma za prihvat i podršku redmisiranih osoba[7], povratnici se susreću se sa velikim problemima u najvažnijim segmentima njihove integracije, u oblastima kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje, uslovi zapošljavanja, socijalna zaštita i sl. Romi povratnici koji se ne vraćaju po osnovu sporazuma o readmisiji su u još nepovoljnijem položaju.

Nedostatak ***ličnih dokumenata*** i teškoće sa kojima se povratnici susreću prilikom njihovog dobijanja, bez obzira da li se radi o readmisiji ili dobrovoljnom povratku, predstavljaju jedan od

[6] Protokol, koji je stupio na snagu dana 27. 12. 2018. godine, potpisali su nadležni organi odgovorni za provođenje, kako slijedi: MLJPI, FMROI, Ministarstvo izbjeglih i raseljenih lica Republike Srpske (MIRL)– sada Republički Sekretarijata za raseljena lica i migracije Republike Srpske, i BD BiH, uz prethodnu saglasnost svih kantonalnih vlada. Protokolom se, bez obzira što nije potvrđeno da ga potpisuju, kao nadležni organ smatraju i kantonalna ministarstva/uprave/uredi za pitanja izbjeglica i raseljenih osoba, rada, zdravstva i socijalne politike, te gradski/općinski organi za pitanja zdravstvene i socijalne zaštite.

[7] http://msb.gov.ba/PDF/Broj063.pdf

osnovnih uzroka problema u pristupu i ostvarivanju drugih, temeljnih ljudskih prava povratnika. Određeni broj povratnika nema utvrđeno prebivalište zbog nepostojanja dokumenata neophodnih za prijavu prebivališta, jer nisu upisani u odgovarajuće matične knjige. Neki, i pored toga što mogu prijaviti prebivalište, to ne čine jer nisu stambeno zbrinuti i nemaju adresu stanovanja. Upravo ovaj problem je naročito vidljiv kod dijela romske populacije koja živi u improvizovanim naseljima, kao i kod onih koji su prilikom odluke da migriraju prodali imovinu kako bi obezbjedili novac za odlazak.

Zadovoljavanje ***stambenih potreba*** jedan je od osnovnih preduslova za održivu integraciju povratnika Roma. Većina povratnika romske populacije koji se vraćaju iz trećih zemalja u kojima su nelegalno boravili, nema riješeno pitanje stanovanja. U okviru projekta „Integrisani program podrške za reintegraciju povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji“,[8] u gradu Tuzla izvršena je sanacija 4 stambene jedinice u vlasništvu Grada, od kojih nijedna nije dodijeljena readmisiranim osobama iz romske populacije. Sa druge strane, za povratnike koji se ne vraćaju po osnovu readmisije ne postoje programi stambenog zbrinjavanja. Stoga, većina romskih povratnika prinuđena je vratiti se u svoje improvizovane i neuslovne objekte koje su napustili radi odlaska u treće zemlje, a nerijetko smještaj pronalaze i kod bliže rodbine i prijatelja, jer su svoje stambene jedinice prodali prije napuštanja BiH. Zbog činjenice da žive u nelegalnim objektima i naseljima, povratnici Romi nerjetko ne mogu zadovoljiti ni kriterijume javnih poziva za stambeno zbrinjavanja, u smislu izgradnje novih, odnosno, sanacije postojećih objekata. U Tuzli se očekuje da će se problem stambenog zbrinjavanja povratnika dodatno usložniti zbog zatvaranja kolektivnog centra Mihatovići u narednoj godini, koji je zasada bio jedini način privremenog alternativnog stambenog zbrinjavanja romske povratničke populacije.

Pristup ***zdravstvenoj zaštiti*** za povratnike Rome je vrlo otežan, bez obzira po kojem osnovu se vraćaju u zemlju. Na području Federacije BiH i Tuzlanskog kantona postojeći zakonski okvir koji uređuje pitanje zdravstvenog osiguranja ne prepoznaje povratnike kao posebno ranjive kategorije. Pravo na obavezno zdravstveno osiguranje u svojstvu nezaposlene punoljetne osobe, povratnik može da ostvari samo ukoliko je prije napuštanja BiH bio registrovan u nadležnoj službi za zapošljavanje, imao zdravstveno osiguranje kao nezaposlena osoba i uredno najavio svoj privremeni odlazak u treće zemlje. Na inicijativu NVO sektora, od 2018. godine, u gotovo svim gradovima/opštinama u TK (izuzev Teočaka i Srebrenika) sve osobe (punoljetne i maloljetne) za koje CSR utvrdi da su u stanju socijalne potrebe, a pravo na zdravstveno osiguranje ne mogu da ostvare po drugom osnovu, mogu se zdravstveno osigurati preko nadležne gradske/opštinske službe. Međutim, sticanje ovog prava je vezano za budžetsku kalendarsku godinu, njegovo trajanje je ograničeno i zavisi od raspoloživih budžetskih sredstava. U situaciji kada roditelj/staratelj nije zdravstveno osiguran, djeca, kao posebno ranjiva kategorija, pravo na obavezno zdravstveno osiguranje mogu ostvariti i kao samostalni osiguranici. U tom smislu, djeca predškolskog uzrasta i djeca od 6-15 godina koja su izvan obrazovnog procesa, to pravo ostvaruju putem nadležnog centra za socijalni rad, a djeca koja pohađaju školu putem nadležnog ministarstva, u svojstvu redovnih učenika. U cilju implementacije okvirnog strateškog dokumenta

[8] U Bosni i Hercegovini se uz podršku međunarodnih organizacija i lokalne zajednice, u 11 lokalnih zajednica (Prijedor, Bijeljina, Zvornik, Doboj, Modriča, Zavidovići, Zenica, Živinice, Mostar i Bugojno) realizuje projekat ,,Integrirani program podrške za reintegraciju povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji“ s ciljem rekonstrukcije ili sanacije te opremanja stambenih jedinica u vlasništvu lokalne samouprave, a koje su pogodne za stambeno zbrinjavanje readmisiranih povratnika po modelu socijalnog stanovanja u zaštićenim uslovima.

za Rome, od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH se putem entitetskih zavoda za javno zdravstvo, na godišnjoj osnovi, po javnom pozivu, diseminiraju sredstva za zdravstvenu zaštitu Roma/kinja. Sredstva se dodjeljuju romskim nevladinim organizacijama, koje imaju diskreciono pravo da kroz sistem dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja zdravstveno osiguravaju romsku populaciju, uključujući i povratnike iz trećih zemalja. Osnovni nedostaci Programa ogledaju se prije svega u tome da nije zastupljen na svim područjima BiH, uslovljen je raspoloživim sredstvima, status zdravstvenog osiguranika je ograničen, vezan za kalendarsku godinu i projektna sredstva.

Na području Republike Srpske, do 2019.godine, pripadnici romske populacije su imali olakšan pristup zdravstvenoj zaštiti koju su mogli da ostvare prijavljivanjem na evidenciju Zavoda za zapošljavanje, i po osnovu nezaposlenosti im je bila obezbijeđena zdravstvena zaštita, dok su djeca, bez obzira na status roditelja, mogla ostvariti pravo na zdravstvenu zaštitu. Najavljene izmjene u sistemu zdravstvene zaštite za nezaposlene u Republici Srpskoj koje su stupile na snagu 01.01.2020.g. mogu uticati i na otežavanje pristupa pravima na zdravstvenu zaštitu i pripadnicima romske populacije[9].

Kada je u pitanju ***socijalna zaštita***, građani BiH koji se vraćaju poslije neuspjelih migracija u druge zemlje, nisu prepoznati kao posebna kategorija u pravima na socijalnu zaštitu, te socijalnu pomoć mogu dobiti samo ako ispunjavaju opšte uslove, to jeste da su radno nesposobni i da ne posjeduju imovinu. Otežavajući faktori u pružanju adekvatne pomoći povratnicima su nepostojanje preciznih podataka o broju i socijalnom statusu povratnika, nepostojanje ličnih dokumenata, neinformisanost povratnika i komplikovane administrativne procedure. Jednokratna socijalna davanja i programi materijalnog zbrinjavanja za ove kategorije ne postoje. Slična situacija je i sa pravom na dječiji dodatak, koje pripada samo porodicama sa djecom kod kojih nijedan roditelj nije zaposlen. Iznos dječijeg doplatka i frekvencija isplate variraju i različiti su u Republici Srpskoj i Tuzlanskom Kantonu.

Što se tiče ***zapošljavanja,*** pravni okvir kojim je regulisana oblast rada i zapošljavanja ne prepoznaje povratnike kao posebno ugroženu kategoriju i ne predviđa mjere i programe za njihovo zapošljavanje. Programi prekvalifikacije i sufinansiranja zapošljavanja koji se sprovode, usmjereni su jednim dijelom i prema socijalno isključenim kategorijama, ali povratnici često ne ispunjavaju kriterijume na osnovu kojih bi bili obuhvaćeni ovim programima.

Nastavak ***obrazovanja*** predstavlja problem sa kojim se susreću romska djeca povratnici. Jedan broj njih loše ili uopšte ne govori jezike u službenoj upotrebi u BiH, jer su rođeni u inostranstvu, ili su unutar porodice komunicirali samo na romskom jeziku, pa su im potrebni dodatni kursevi kako bi mogli da prate nastavu. Školski program u mjestima povratka je drugačiji od onog koji su pohađali u zemljama iz kojih se vraćaju, pa su prinuđeni da se upisuju u niže razrede. Dodatni problem je neprihvatanje od strane sredine u koju se vraćaju, tako da su djeca povratnika Roma

[9] https://www.narodnaskupstinars.net/?q=ci/%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8/%D1%83%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BE-%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%98%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0-%D0%BE-%D0%B7%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC-%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%B3%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%9A%D1%83-1

veoma često diskriminisana. Nedostatak preciznih podataka o strukturi povratnika, uključujući starosnu i obrazovnu, onemogućava izradu procjene obrazovnih potreba djece, kao i odraslih, kojima je potrebno dodatno obrazovanje. Slično kao i u slučaju ostvarivanja drugih prava, nedostatak ličnih dokumenata i troškovi nostrifikacije diploma stečenih u inostranstvu predstavljaju dodatni problem, kada je u pitanju nastavak obrazovanja u mjestima povratka. U Tuzlanskom kantonu postoji i program OPNO, za besplatnu instruktivnu nastavu i vanredno polaganje razreda osnovne škole po ubrzanom programu, za djecu školskog uzrasta, ali zbog nedovoljne informisanosti i motivisanosti romskih roditelja po pitanju obrazovanja njihove djece, sva djeca ne nastavljaju školovanje. Intervencije škole i centra za socijalni rad izostaju zbog nezainteresovanosti i predrasuda koje su još uvijek izražene prema ovoj populaciji u pogledu njihovog obrazovanja.

U nedostatku sistemske podrške, organizacije civilnog društva uspostavljaju socijalne usluge namijenjene romskoj djeci uopšteno, uključujući i romsku djecu povratnike u BiH, kroz koje im pružaju dodatnu podršku u savladavanju školskog gradiva i integraciji. Ovakve usluge na području Tuzlanskog Kantona pruža, u okviru svog Dnevnog centra za djecu u riziku, Udruženja „Zemlja djece u BiH“, dok na području Grada Bijeljina i Banja Luka, u okviru Dnevnog centra za djecu koja žive i/ili rade na ulici i koja su u riziku da to postanu, Udruženja „Otaharin“ i „Nova generacija“ pružaju širok spektar socijalnih usluga.

Kada je u pitanju ***informisanje povratnika***, nadležne institucije i lokalne zajednice nisu u dovoljnoj mjeri upoznate s procesom readmisije, tako da nisu ni organizovane u smislu aktivnog uključivanja u proces integracije povratnika. Po povratku u zemlju, samo povratnici po readmisji dobijaju informativne listove sa osnovnim podacima. S druge strane, povratnici koji su se samostalno vratili u BiH nisu dovoljno informisani ni o svojim pravima u pogledu socijalne, ekonomske, pravne, psihosocijalne i druge vrste podrške, kao ni o obavezama nadležnih institucija u pogledu pružanja podrške za njihovu integraciju u mjestima povratka.

UG „Otaharin“, kroz funkcionisanje Info tačke, i Udruženja“Zemlja djece u BiH“, kroz funkcionisanje Info deska, potencijalnim migrantima pružaju osnovne informacije u smislu preduzimanja aktivnosti, kako bi stečena prava iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite i obrazovanja „mirovala“ do povratka iz inostranstva, te u smislu obezbjeđenja potrebnih ličnih i drugih dokumenata za potrebe regulisanja statusa u zemlji destinacije, odnosno u zemlji porijekla. Povratnicima se nude informacije o pristupu i načinu ostvarivanja osnovnih građanskih i socijalnih prava. U okviru ovih socijalnih usluga, povratnicima i potencijlanim migrantima se pružaju i informacije o potencijalnim rizicima sa kojima se mogu susresti tokom nelegalnih migracija (krijumčarenje ljudi, trgovina ljudima i sl), dok se povratnicima pružaju direktne asistencije u postupcima pristupa određenim službama prilikom rješavanja statusnih pitanja.

Imajući u vidu uzroke migriranja, iskustva u toku migriranja i poteškoće sa kojim se susreću po povratku, jedan od bitnih segmenata usluga bi trebalo da bude ***psihološka podrška***. Ako uzmemo u obzir da je veći broj Roma napustio BiH usljed teške materijalne situacije, te činjenicu da su godinama, pa i decenijama, imali poteškoće u rješavanju statusnih pitanja (stanovanje, boravak, egzistencija, diskriminacija, anticiganizam, nasilje i sl), jasno je i sa kojim psihološkim poteškoćama su se susretali. Posebno teško povratak doživljavaju djeca koja se nerijetko vraćaju

u mnogo gore uslove života od onih na koje su navikli u inostranstu, i integracija im je dodatno otežana. Nažalost, sistemska psihološka podrška povratnicima ne postoji, kako zbog nedostatka svijesti stručnih radnika u centrima za socijalni rad i centrima za mentalno zdravlje o problematici migracija i integracije povratnika, tako i zbog nedostatka kapaciteta institucija da ovakvu uslugu pruže. Pored nedostatka sistemskog rješenja za ovu vrstu podrške nizak je i nivo svijesti romske populacije o potrebama za ovaj vid podrške.

Adekvatna psiho -socijlana podrška doprinijela bi uspješnijoj integraciji, kako u romske zajednice u koje se vraćaju, tako i u ostale društvene tokove.

Socijalna zaštita i problematika migriranja

U cilju prikupljanja informacija o razumijevanju problematike migriranja, dostupnim uslugama u okviru socijalne zaštite i postojećim evidencijama, strukuirani upitnik je dostavljen centrima za socijalni rad na ciljanim lokacijam istraživanja.[10]

Tuzlanski kanton:

Svi ispitanici su upoznati sa činjenicom da u njihovoj lokalnoj zajednici postoji trend migriranja romske populacije. Određeni broj porodica koje su korisnici materijanih i nematerijalnih prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite pokazuje trend migriranja u zapadnoevropske zemlje, gdje se pojavljuju kao tražioci azila, uglavnom motivisani postizanjem boljih socioeknomskih uslova za život, ali nerijetko je razlog i to što je jedan dio porodice već duži niz godina nastanjen van granica BiH (trend „spajanja porodica").

Ne postoji službena evidencija o pojedincima/porodicama koje migriraju. Do informacija o porodicama koje migriraju ispitanici dolaze kroz saradnju sa predstavnicima romske zajednice (aktivistima u romskoj zajednici) i sa NVO sektorom. Ispitanici naglašavaju da se sprovode mjere i radnje koje se odnose na prestanak prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite, ukoliko je boravak članova porodice duži od tri mjeseca. U situacijama kada se Romi/Romkinje, po povratku u lokalnu zajednicu, obrate Centru za socijalni rad za regulisanje određenih prava, podatak o migraciji se evidentira u njihov lični dosije. Centri za socijalni rad ne vode evidenciju o romskoj djeci mlađoj od 18 godina koja odlaze u inostranstvo u sezonskim migracijama. U situacijama kada obrazovne ustanove obavijeste ispitanike o neopravdanom odustvu odnosno prekidu redovnog školovanja romskih učenika/učenica, ta informacija se uvijek provjerava izlaskom na teren, u posjetu porodici učenika/ce, gdje se dolazi do pokazatelja da su članovi porodice migrirali izvan BiH. Samo u situacijama kada se radi o korisniku socijalne pomoći, ovaj podatak se evidentira, u suprotnom ne.

Ispitanci sa područja Tuzlanskog kantona naglasili su da im se pojedinici i porodice koje su se vratile u BiH obraćale za pomoć. Centar za socijlani rad Kalesija naglasio je da se po pravilu

[10] Struktuirani upitnici dostavljeni su sljedećim Centrima za socijlani rad Grada Tuzla, Grad Bijeljina, Grad Banja Luka, Grad Živinice i Općina Kalesija, te su od njih prikupljeni podaci.

romski povratnici odmah po povratku obraćaju ovoj instituciji sa zahtjevima za uspostavljanje prava iz oblasti socijale i dječije zaštite, prava na zdravstveno osiguranje kao i za pomoć pri nastavku redovnog školovanja za djecu. Sam status povratnika nema nikakv uticaj na pristup ovim pravima. Njihovom zahtjevu se udovoljavama samo ukoliko ispunjavaju opšte uslove, kao i druge socijalne kategorije.

Pojedincima i porodicama koje se dobrovoljno vrate ili su u procesu readmisije, svi ispitanici, u okviru svoje nadležnosti, pružaju stručnu pomoć u procesu ostvarivanja prava na zdravstveno osiguranje, prava na dječiji dodatak, upis djece u matičnu knjigu rođenih za djecu koja su rođena u inostranstvu, upis, odnosno vraćanje, djece u školski sistem, ostvarivanje prava na stalnu novčanu pomoć zbog nesposobnosti za rad, regulisanje prijave prebivališta, i mnoga druga prava koja se mogu ostvariti putem ove ustanove.

Centri za socijalni rad su identifikovali nekoliko značajnih problema kod povratnika romske populacije. Jedan od najznačajnijih se tiče nenajavljenih odlazaka iz BiH, što za posljedicu ima da se prilikom povratka u zemlju suočavaju sa problemom ponovnog vraćanja u prethodno stečena prava kao što su: zdravstveno osiguranje, alternativni smještaj, nastavak školovanja djece, prijava prebivališta u situacijama kada su lični dokumenti nevažeći zbog isteka vremenskog roka, upis u matičnu knjigu rođenih djece koja su rođena u inostranstvu i sl. Gubitak ličnih dokumenata tokom nelegalnog boravka u inostranstvu, odnosno posjedovanje dokumenata na stranom jeziku, usložnjava ove njihove probleme. Takođe, kod ovakvih porodica ili pojedinaca, uočeni su problemi koji se tiču njihovog mentalnog zdravlja, nastali kao posljedica pretrpljenog straha i razočarenja zbog povratka u BiH, te potrebe za određenom psihosocijalnom podrškom. Tome u prilog ide i činjenica da većina romskih povratnika živi u izolovanim naseljima gdje je otežan pristup uslugama, kao npr. zdravstvene ustanove (ambulante), organi starateljstva, prevoz djece do škole iz udaljenih krajeva tokom zimskih mjeseci, velika i zahtjevna određena finansijska izdvajanja, što u materijalnom i psihičkom smislu dodatno opterećuje povratnike, zbog čega se nerijetko ponovo odlučuju da emigriraju.

Svi ispitanici su mišljenja da bi se u rješavanju ovog problema moglo puno efikasnije djelovati kada bi se na lokalnom nivou uvezale sve nevladine organizacije i institucije koje se bave ovim problemom te, na bazi sačinjenih i potpisanih protokola o saradnji, definisale uloge svakog od potpisnika. Blagovremena identifikacija potencijalnih migranata i povratnika je vrlo značajna, jer može preduprijediti nelegalne migracije, gubljenje već stečenih građanskih i socijalnih prava, te olakšati integraciju povratnika.

Iako podaci kojima raspolaže ustanova socijalne zaštite ukazuju da je glavni faktor migracija romske populacije ekonomska nestabilnost, odnosno nezaposlenost, ispitanici smatraju da bi se dubljom analizom ovoga problema došlo do podatka da su uzroci migracija i neke druge prirode, prije svega diskriminacija, odnosno anticiganizam, koji su još uvijek rasprostranjeni u našem društvu.

Bijeljina:

Centar za socijalni rad u Bijeljini je u odgovorima bio izuzetno štur. Naveli su da su upoznati sa trendom migriranja romskog stanovništva. O činjenici da pojedinici i porodice iz romske zajednice učestalo migriraju ne vode nikakvu evidenciju. Takođe, ne vode nikakvu evidenciju o djeci mlađoj od 18 godina koja odlaze u inostranstvo u sezonskim migracijama. Iako je Centar za socijalni rad Bijeljina imao za korisnike usluga pojedince i porodice koji su se vratili u BiH, činjenicu migracija ne uzimaju kao relevantan faktor u pružanju podrške, jer prilikom zahtjeva za podršku, ove osobe nisu stavljale povratak u BiH u prvi plan. Prema odgovorima iz Centra za socijalni rad Bijeljina, ovim pojedinicima i porodicama pripadaju opšta prava iz domena socijalne zaštite, ukoliko ispunajvaju zakonom propisane uslove. Centar za socijalni rad Bijeljina nije iznio zapažanja o problemima sa kojima se susreću pojedinici i porodice koji se poslije neuspjelih pokušaja migracija vraćaju u BiH , niti su imali neki dodatni komentar.

Kao što je već pomenuto, vodeći se Strategijom za prihvat i integraciju BH državljana koji se vraćaju po osnovu sporazuma o readmisiji i Akcionim planom za period 2015–2018.g11. Minisitarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je počelo sa provođenjem projekta "Integrisani program podrške za reintegraciju povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji". Ovaj projekat uključuje 11 loklanih zajednica u BiH među kojima je i Bijeljina. Jedna od aktivnosti ovog projekta je i formiranje Lokalnih readmisionih timova. U Bijeljini je tim formiran od strane Grada, a cini ga pet institucija, i to: Centar za socijalni rad Bijeljina, Dom zdravlja Bijeljina, Policijska uprava Bijeljina i JU Zavod za zapošljavanje, Filijala Bijeljina. Zadatak Loklanog tima za readmisiju je da prati sprovođenje Sporazuma o readmisiji i da u skladu sa ovim sporazumom planira i sprovodi aktivnosti. Statsitiku o broju lica koja se po readmisiji vraćaju u BiH vodi Minisatrstavo za ljudska prava i izbjeglice BiH, a prema procjeni Loklanog tima za readmisiju, na području Grada Bijeljina, u periodu od 2013.g. do 2018.g, po Sporazumu o readmisiji vraćeno je ukupno 300 lica, a većina lica koja su po Sporazumu o redmisiji vraćena u Bijeljinu su lica romske nacionalnosti. Većina ovih lica nema interes da sarađuje sa Lokanim timom za readmisiju i vrlo nevoljno popunjavaju upitnike koje im Loklani tim za readmisiju dostavi.

U toku sprovođenja projekta urađeno je više aktivnosti na izgradnji kapacitetata Centra za socijlani rad, redovno se prikupljaju informacije o licima koja se po readmisjiji vrate i obezbijeđene su stambene jedinice za interventno smještanje osoba/porodica koje se po readmisji vrate u Bijeljinu.

Gradska uprava Grada Bijeljina raspolaže sa 5 stambenih jedinica koje su namjenjene osobama koje se po sporazumu o readmisiji vraćaju u BiH. Ne raspolažemo informacijom da li su neke od osoba koje su vraćene u BiH po readmisji koristile ove kapacitete za smještaj.

[11] http://www.mhrr.gov.ba/PDF/Izbjeglice/BOS%20Strategija.pdf

Banja Luka:

Centar za socijalni rad Banja Luka je upoznat sa činjenicom i procesima migracije pripadnika romske populacije, ali stavlja akcenat na interne migracije, tj. migracije iz jedne loklane zajednice u BiH, u drugu. Ovaj centar vodi evidenciju isključivo za sve one koji ostvaruju određena prava od strane ove ustanove. Trenutno nemaju evidentirane slučajeve da su predstavnici romske populacije migrirali i / ili se dobrovoljno, ili po sporazumu o readmisiji, vraćali u Banju Luku. U ranijem periodu, kada su se susretali sa migriranjem, vodili su evidenciju o porodicama i djeci mlađoj od 18 godina koja migriraju. Pojedinici i porodice su im se obraćali u cilju ostvarivanja prava iz domena socijalne zaštite, prevasohodno dječiji i materinski dodatak, te jednokratna novčana pomoć. Ukoliko su lica prijavljena na području nadležnosti Centra za socijlani rad Banja Luka, i ukoliko su ispunjavala opšte zakonske uslove da steknu određena prava, ista su bila realizovana.

Veliki problem u radu ovog centra za socijlani rad predstvalja pitanje nadležnosti rada i djelovanja. Licima koja su zatečena na području grada Banja Luka, a migriraju iz drugih lokalnih zajednica, ova ustanova nije u mogućnosti da pruži i obezbijedi sva prava iz oblasti socijalne zaštite.

Osnovno obrazovanje i problematika migriranja

Za potrebe ovog istraživanja struktuirani upitnik je distribuiran u 3 osnovne škole na području Tuzlanskog kantona[12], 3 osnovne škole na području Grada Bijeljina[13], te 10 osnovnih škola na području Grada Banja Luka.

Tuzlanski kanton:

Od strane svih ispitanika uočeno je da romska djeca napuštaju školu radi odlaska u inostranstvo, s tim da je u posljednje dvije godine u OŠ „Kiseljak“ primjetno smanjen trend migracija romske populacije u zemlje EU. Sve ispitane obrazovne ustanove u matičnu knjigu učenika evidentiraju napuštanje školovanja radi odlaska u inostranstvo. U OŠ „Kiseljak“ razvijen je mehanizam postupanja u slučaju dužeg izostanka romskih učenika sa nastave. U skladu sa tim, ukoliko romski učenik ne pohađa nastavu više od 5 dana, a nema ljekarskog opravdanja, odnosno najave opravdanog izostanka od strane roditelja, škola upućuje pismeni poziv roditeljima, te obavještava saradnika za romska pitanja, s ciljem provjere razloga odsustva romskog učenika iz škole. Ukoliko se utvrdi da je dijete migriralo sa porodicom u inostranstvo, taj podatak se evidentira u razrednu knjižicu, kao i na sjednici Nastavničkog vijeća. U situacijama kada romsko dijete ne dolazi na nastavu duže od tri, odnosno pet dana, ispitanici obavještavaju Centar za socijalni rad, dok OŠ „Podrinje“ informiše i pedagošku inspekciju. Sve škole su navele da imaju primjere romskih učenika/ca koji su pri povratku iz inostranstva redovno počeli pohađati nastavu, ali su takođe naglasili da određeni broj romske djece ipak ne nastavlja dalje školovanje. Kako navode, najčešći razlozi su administrativne prirode, te zanemarivanje brige romskih roditelja o

[12] OŠ „Podrinje“ Mihatovići, OŠ „Kiseljak“ Tuzla i Druga osnovna škola Živinice

[13] OŠ „Jovana Dučić“, OŠ „Sveti Sava“ i OŠ „Knez Ivo od Semebrije“

obrazovnim potrebama djece. Izuzev materijalnepodrške u vidu podjele školskog pribora i udžbenika, škole samostalno ne sprovode programe podrške za djecu koja su dobrovoljni povratnici i povratnici po readmisiji. Međutim, u partnerstvu sa Udruženjem „Zemlja djece u BiH“, u OŠ „Podrinje“ i u „Drugoj osnovnoj školi“ u Živinicama realizuje se program podrške romskim učenicima sa posebnim fokusom na djecu povratnike. Ukoliko je učenik pohađao školu u inostranstvu i o tome ima validne dokumente, od roditelja se zahtjeva da uradi prevod tih dokumenata. Nakon toga, prevedena dokumenta se šalju u resorno Ministarstvo obrazovanja koje donesi Rješenje na osnovu kojeg se djeca vraćaju u obrazovni sistem. Ukoliko učenik, nakon prekida obrazovanja u BiH, nije nastavio obrazovanje u trećoj zemlji, po povratku u BiH škola vrši provjeru u maticnoj evidenciji koji je posljedni razred učenik završio, te na osnovu toga upisuje romsko dijete u razred koji treba da pohađa. Prema mišljenju ispitanika, najveći problemi kod povratka djece u obrazovni sistem su nedostatak sredstava za prevod dokumenata koji su neophodni za nastavak njihovog školovanja.

Bijeljina:

U sve tri škole uključene u istraživanje primjećen je trend da romska djeca napuštaju školu radi odlaska u inostranstvo. Iskustva su različita; nekad djeca napuštaju obrazovanje, a da roditelji o tome ne obavijeste školu; u drugim slučajevima djeca napuštaju obrazovanje, a roditelji o tome obavijeste školu i preuzmu neophodnu dokumentaciju kako bi djete bilo u mogućnosti da nastavi školovanje u mjestu odredišta. I u jednom i u drugom slučaju se dešavalo da se djeca poslije određenog vremena vrate u školu iz koje su otišli. Ukolko je djetetu izdato svejdočanstvo o završenom razredu, i ukoliko je škola obaviještena da dijete napušta školu radi odlaska u inostranstvo, o tome se vodi evidencija. Škole ne obavještavaju druge institucije ukoliko imaju saznanje da dijete odlazi u inostranstvo, ali ukoliko dijete rijetko ili uopšte ne dolazi na nastavu, o tome se obavještava UG „Otaharin“ i Centar za socijalni rad Bijeljina. O povratku dijece u obrazovni sistem poslije pvrataka u BiH se ne vodi posebna evidncija, niti su toj djeci dostupni neki specifični programi koji bi olakšali njihovo ponovno uključivanje u obrazovni sistem.

Procedure ponovnog uključivanja u obrazovni sistem zavise od toga da li je odsustvo djeteta bilo duže ili kraće. Za kraća odsutva nije potrebna neka posebna procedura, nego se dijete automatski uključuje u razred koji je pohađalo. U slučaju dužeg odsustva, nakon povratka učenika iz inostranstva, škola ima dužnost da se obrati Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske u vezi sa nostrifikacijom diplome, ili svejdočanstva o završenim razredima u inostranstvu, radi dobijanja saglasnosti za upis učenika u školu. Za to vrijeme dijete se uključuje u onaj razred za koji roditelj kaže da je pohađao (i u zavisnosti od organizacije školskog sistema odakle dijete dolazi). Ako Ministarstvo potvrdi školi iskaz roditelja, dijete ostaje u odjeljenju u koje je raspoređen, a ako ne, onda se dijete premješta u razred koji je Ministarstvo odredilo. U slučaju da dijete nije u inostranstvu pohađalo školu, a bilo je tamo više od godinu dana, onda se djete raspoređuje prema validnoj dokumentaciji o posljednjem završenom razredu u BiH.

Problemi koji nastaju po povratku djece iz inostranstva su da često postoji neusaglašenost u dostupnoj dokumentaciji, nerijetko nedostaje dokumentacija o završenom jednom ili više razreda osnovne škole u inostranstvu, što otežava proces nostrifikacije i uključivanja u obrazovni sistem. Učenici koji su napustili obrazovni sistem radi odlaska u inostranstvo, vrlo često odskaču po dobi od učenika u razredima koje mogu nastaviti po povrtaku. Većina djece romske populacije koja se

vraća iz inostranstva je starijeg uzrasta u odnosu na razred koji pohađaju, što je dodatna smetnja u njivom školovanju, i u starijim razredima odustaju od školovanja. Evidnetan je i nizak nivo znanja i teškoće u savldavanju gradiva kod učenika koji napuštaju obrazovni sistem. Iskustva iz OŠ „Sveti Sava“ donekle sumiraju problematku čestog napuštanja obrazovnog sistema i posljedice koje to ima na dijete: *Ima porodica koje djecu odvode par puta godišnje u inostranstvo na po 3 mjeseca, kako bi iskoristili besplatno liječenje i socijalnu pomoć. Djecu samo formalno tamo upišu u školu ili nikako ne upišu. Imali smo situaciju da dijete kod nas ode iz trećeg razreda (a starije je od tog uzrasta zbog neblagovremenog upisivanja u školu, ili ponovnog pohađanja istog razreda zbog neopravdanog izostajanja sa nastave više od 2/3 časova u toku školske godine, pa ostanu neocijenjeni), a kad se vrati donese papire da je išao u sedmi razred u Njemačkoj (vjerovatno se upišu na osnovu uzrasta). Pošto nema završen treći, mi ga moramo vratiti u razred koji nije završio.*

Banja Luka:
Od deset osnovnih škola uključenih u istraživanje, samo jedna osnovna škola[14] na području Grada Banja Luka ima učenike romske nacionalnosti. U ovoj školi nisu uočili da postoji trend napuštanja školovanja koji je prouzrokovan migracijama, pa samim tim nisu ni mogli dati odgovore na upitnik.

Iskustva i stavovi Roma i Romkinja o migracijama

Kako bi se na što adekvatniji način prikupile informacije direktno od romske populacije, te istražili njihovi stavovi o iskustvima i uzrocima i posljedicama migracija, organizovano je ukupno 6 fokus grupa - po dvije u svakoj od ciljanih lokacija istraživanja, od kojih su učesnici jedne fokus grupe bili Romi i Romkinje sa iskustvom migriranja u treće zemlje, a u drugoj su učesnici bili njihovi sugrađani i sugrađanke koji nemaju iskustva u migriranju. U fokus grupama je ukupno učestvovalo 33 Romkinje i 8 Roma starosne dobi od 18 do 72 godine.

- Fokus grupe čiji članovi nisu imali iskustvo migriranja

Tuzlanski kanton:

U Tuzli je, u fokus grupi sa osobama koje nisu imale iskustvo migriranja, učestvovalo 8 Romkinja.

Na pitanje da li otšle u neku evropsku ili drugu zemlju ukolko bi im se ukazala prilika ispitanice su odgovorile negacijski. Objasnile su da nemaju želju da odlaze u druge zemlje. Realno nisu zadovoljne situacijom u kojoj se nalaze, ali isto tako mišljenja su da ni u drugim zemljama „ ne cvjetaju ruže“ kao što mnogi pričaju.

[14] Osnovna škola „Branko Radičević“ Banja Luka

Ukoliko bi se odlučile da napuste BiH, za savjet i informaciju oko odlaska u stranu zemlju bi se obratile Udruženju „ Zemlja djece u BiH“ zbog pozitivnih iskustava koje imaju sa ovim udruženjem, a smatraju da bi dodatne informacije mogle dobiti i na Birou za zapošljavanje. Sve ispitanice su navele da bi otišle sa porodicom jer ovdje nemaju kome ostaviti djecu.
Ispitanice navode da poznaju porodice koje su odlazile da traže azil, i posebno porodice koje su završile veoma loše po povratku. Prema njihovim navodima, iskustva porodica koje su odlazile nisu pozitivna, i na kraju su bili više na gubitku nego na dobitku. Ono što ih najviše „ tjera“ od ideje odlaska u drugu zemlju jesu troškovi koji su neminovni. Pored toga, svjesni su da se neće moći u tako kratkom vremenskom roku snaći, i da jednostavno rizikuju nastavak školovanja djece i adaptaciju na novu sredinu.

Ne isplati se vaditi sve one dokumente, i da na kraju dođeš i opet ti kažu da ne možeš. Skuplja ti je pita nego tepsija. (I.A.55 god)

Ispitanice navode da bi, ukoliko bi se odlučile da napuste BiH, za to bilo mnogo razloga, ali da su svjesne „peripetija“ koje ih očekuju na tom putu. Uslovi gdje trenutno žive su daleko od idealnih uslova, navode da je svaki dan borba za sebe. Svaki dan nosi ista pitanja - na koji način prikupiti sredstva za djecu, za hranu, za ogrijev i za školovanje, generalno za preživljavanje. Voljele bi kada bi zaista postojala „ obećana zemlja“ gdje ne bi morale voditi računa o nekim banalnim stvarima, kao što su pitka voda, školski obrok i svakodnevna egzistencija. Ispitanice navode da su davno prestale razmišljati o tome da idu negdje, svjesne su da nemaju ni finansijske podrške, a ni valjane informacije od strane ljudi koji su već bili negdje, tako da ne žele da rizikuju.

Borimo se ovdje, dan po dan. Dan i komad. Ako odem tamo, šta mogu. Ovu djecu moram hraniti i ovdje i tamo. Na muža se ja ne mogu puno pouzdati, on pije i šta da odem u neku zemlju da me tamo izmlati, gdje ću? Jezika ne znam, para nemam, tako da sjedim s mirom pa šta mi Bog da. (S.M. 40)

Ispitanice navode da sve što je potrebno u ovoj zemlji jeste sigurnost. Voljele bi da imaju mogućnost da rade bez diskriminacije. Svjesne su da nemaju poseban nivo obrazovanja, ali smatraju da mogu i da trebaju da budu adekvatno plaćene za rad koji mogu ponuditi. Navode da ih mnogo sputava činjenica da su Romkinje, da dolaze iz sredine kao što su romska naselja. Navode da mnogi ljudi, i posebno poslodavci *stavljaju ih u isti koš sa onima drugima,* bez mogućnosti da dobiju šansu da se pokažu svaka individualno.
Pored sigurnosti, navode da bi voljele da imaju obezbijeđen krov nad glavom, uslove koji su pristojni za svakog čovjeka, da imaju tri obroka dnevno i da ne moraju da žive kao da su „dio trećeg svijeta“, nego kao i svi drugi ljudi.

Ne treba nama da nas neko hrani, mi stvarno to ne tražimo. Ali evo šta ja da radim kad se probudimo dijete mi gladno, ja gladna, nemamo ništa, odem i prosim. Dođe centar, mene zatvori i ja im svaki put kažem: Šta mi dajte da ne prosim? Ja moram da

jedem, djeca moraju da jedu. Kad bi samo zemlja dala, da eto i mi budemo ljudi, a ne, eto mi smo Cigani, pa i stoku moraš nahraniti a kamoli nas. (M.A. 35)

Bijeljina:

U fokus grupi organizovanoj u Bijeljini, sa osobama koje nisu imale iskustvo migriranja, učestvovalo je 7 Romkinja.

Većina ispitanica kaže da bi otišla u drugu zemlju ako se ukaže prilika. Tri ispitanice su rekle da ne bi napustile zemlju, a kao razloge navele su porodicu, da je tu njihova familija. Jedna ispitanica je istakla činjenicu da se bori i živi sa djetetom koje je ometeno u razvoju, te zbog njega ne bi napustila zemlju. Jedna ispitanica smatra da se i u BiH može živjeti i zaraditi, ali se mora raditi.

Da nemam posla ovdje, sigurna bih napustila, kako bi djeci hljeb zaradila, ali pošto posla imam tu sam, borim se.

Ukoliko bi se odlučile da napuste BiH, njihov izbor bi pretežno bila Njemačka. Za savjet i informacije o životu u drugoj zemlji bi se obratile rodbini i prijateljima koji su već migrirali u inostranstvo, a veliki stepen povjerenja imaju i u informacije koje po tom pitanju mogu dobiti od UG "Otaharin". Ukoliko bi napuštale zemlju, ispitanice navode da bi povele i porodice sa sobom. Imaju dosta saznanja o rodbini i prijateljima koji su pokušavali da napuste BiH i odlazili u treće zemlje. Svjesne su da je pravo na azil vrlo teško ostavriti, i da bi se ostvarila egzistencija u evropskim zemljama, mora se imati stabilan i dobro plaćen posao, ali da njihovi sunarodnici imaju dosta poteškoća da se zaposle i većinom rade na crno. Mnogi Romi i Romkinje su zbog negativnih iskustava u procesu dobijanja azila, donosili odluku da se vrate u BiH.

Tamo je sve skupo, ako rade muž i žena onda se može izaći na kraj. Ako rade na crno, i ako žive od socijalne pomoći, onda se živjeti ne može. Skup je život, računi dođu, a malo para. Ja sam bila, znaš, tamo ako ne platiš stan, ti izlaziš napolje.

BiH bi napustile prevashodno iz ekonomskih razloga i zaposlenja. Jedna od najstarijih ispitanica je stava da je za omladinu najbolje da napusti zemlju i ode raditi u Njemačku, jer za njih ne vidi perspektivu ovdje. Unapređenje pristupa pravima i zaštita od diskrimnacije su poboljšanja koja žele da vide i koja bi ih nagnala da ne razmišljaju o odlasku iz BiH.

Da svako ima pravo, svoj život i svoj mir. Samo tako bih željela da ostanemo ovdje. Pravo na slobodu, na izbor, na zaštitu od vrijeđanje po nacionalnoj osnovi.

Banja Luka:

U Banjoj Luci, u fokus grupi sa osobama koje nisu imale iskustvo migriranja, učestvovalo je 7 osoba - 3 Romkinje i 4 Roma.

Učesnici realizovane fokus grupe nastanjeni u Banjoj Luci, naselje Veseli brijeg, nisu imali iskustvo migriranja u druge zemlje u regionu. Prilikom diskusije, dvije osobe ženskog pola, starosti 21 i 19 godina, navode da nemaju želju da žive u drugoj zemlji i misle da se nikada ne bi preselile da imaju priliku za odlazak. Ženska osoba, 54 godine starosti, navodi da trenutno nema želju da se preseli u drugu zemlju, a kao razlog navodi starosne godine. Muškarac, 58 godina starosti, navodi da bi otišao da živi u drugu zemlju kada bi imao priliku, prvenstveno zbog svoje maloljetne djece. Kao zemlju u koju bi otišao, navodi Sjedinjene Američke Države, s obzirom na to da ima kontakt sa poznanicom koja tamo boravi. Takođe, navodi da bi otišao u Njemačku. Ostali članovi grupe navode da bi otišli u druge zemlje da vide kako se tamo živi, navodeći Njemačku kao prvi izbor. Dalje, tokom diskusije, članovi grupe navode da, ukoliko bi se odlučili da se presele u drugu zemlju, savjete i informacije bi tražili od komšija iz naselja koji već borave u nekim zemljema Evrope, a ukoliko bi došlo do procesa preseljenja, smatraju da bi cijela porodica trebalo da migrira. Članovi grupe poznaju dosta komšija iz naselja koji su dosta ranije otišli i žive u drugim zemljama, i koji povremeno, u ljetnom periodu, dolaze u BiH i borave na odmoru. Iskustva koja su prenijeli odnose se na probleme sa dobijanjem papira za boravak u zemljema, ali i bolje mogućnosti tokom procesa traženja zaposlenja. Prisutni takođe navode da je problem zaposlenja i novčanih primanja koja ostvaruju, trenutno najveći razlog zbog kojeg bi otišli. Ukoliko bi se u našoj zemlji omogućilo lakše zaposlenje za Rome, članovi grupe navode da ne bi imali želje za preseljenjem u druge zemlje.

- Fokus grupe čiji članovi su imali iskustvo migriranja

Tuzlanski kanton:

U fokus grupi sa osobama koje su imale iskustvo migriranja, u Tuzli je učestvovalo, takođe, 8 Romkinja.

Tri ispitanice navode da su imale samo jedan pokušaj odlaska u stranu zemlju i da su vrlo brzo bile deportovane. Naredne godine planiraju ponovno da pokušaju da migriraju i da dobiju azil. Tri ispitanice navode da su bile dva i više puta u stranim zemljama. Boravile su u kontinuitetu u prosjeku 3 mjeseca.
Ispitanice navode da, ili su pokušale, ili su bile u pretežno u Njemačkoj, grad Berlin. Na pitanje istraživača zašto Berlin, s obzirom da važi za jedan od većih gradova u Njemačkoj, da je najudaljeniji i da je život u Berlinu veoma skup i težak, čak i za one koje rade, navele su da su ih tako „ bacali“, da nisu oni planirali da to bude Berlin, ali da su u datom momentu morale da prihvate ono što im se nudi. Navode da su pojedini njihovi prijatelji i poznanici imali malo više sreće kada je u pitanju odlazak u strane zemlje, gdje su odlazili u neke druge gradove u kojima su mnogo bolji uslovi za život i opstanak. Sve ispitanice su aplicirale za azil.

Ma kad ti pričaju, ti misliš ideš u zemlju meda i mlijeka, azil je more. Ali, bogami, tamo kad dođeš, pa te bace u one njihove hajmove i smještaje, ma tamo je gora bijeda nego evo ovo ovdje kod nas. Sad mi je i drago da nisam dobila sve dozvole i da sam se vratila. (S.A.35)

Dvije ispitanice navode da su potražile dodatne informacije na Birou –zavodu za zapošljavanje, prilikom regulisanja odjave sa istog. Navode da nisu dobile adekvatne informacije i da su opet bile primorane da sa nekih drugih izvora prikupljaju informacije. Osim pomoći u smislu da su stavljane na listu čekanja i da su imale najavu odlaska, te da po povratku nisu gubile pravo na zdravstvenu zaštitu, nikakvu pomoć ni informaciju ni od jedne službe nisu dobile. Ostale ispitanice navode da nisu nikoga ništa pitale, i da su išle „napamet“, što je kasnije imalo i odgovarajuće posljedice.

Nismo nikoga ništa pitali. Samo smo se spakovali i hajde. Poslije, kad smo se vratili, krkljanac. Smišljaj šta ćeš za djecu, za školu, niko nije osiguran. Pa bili smo ni tamo ni ovamo, stvarno sad kad bi išli, nekog bi i pitali pa tek onda se spakovali. (S.B.40)

Ispitanice navode da su uvijek išle sa cjelokupnom porodicom. Samo jedna ispitanica je u trenutku odlaska imala dijete starije od 18 godina, ostale su imale manju djecu, pretežno školskog uzrasta. Za djecu školske dobi navode da su se po povratku suočile sa nizom problema u pogledu vračanja djece u redovni školski sistem. Veliki je problem bio prilikom prevoda dokumenata i priznavanja završenih razreda u stranoj zemlji. Kao posljedica neadekavatnog informisanja i najave odlaska, djeca su pohađala iste razrede koje su po pravilu već trebali završiti, jer nisu na vrijeme preveli dokumente i dokazali završeni nivo obrazovanja. Samim tim, djeca ne idu u razred sa svojim vršnjacima, nego sa dosta mlađom djecom, gdje se opet suočavaju sa nizom drugih problema u smislu prihvatanja i adaptacije na prostor, i nove drugare.
Pozitivna stavka u naselju Ciljuge jeste da učenici koji pohađaju „Drugu osnovnu školu“ u Živinicama, zbog migracija i drugih razloga zbog kojih nisu na vrijeme završili razred u odnosu na hronološku dob, imaju mogućnost pohađanja Programa za obavezno nastavno školovanje (Pilot projekat-OPNO). Program podrazumijeva da učenici u jednoj školskoj godini mogu da završe dva razreda, i da u narednoj školskoj godini budu u klupama sa svojim vršnjacima.

Po povratku, ispitanice navode da su doživljele niz neprijatnosti koje su se ogledale pretežno u administrativnim procedurama. Naveli smo već da su djeca morala da se uključe umjesto u redovan školski sistem u OPNO program sa drugim / novim vršnjacima. Roditelji (troje od ispitanih) su izgubili pravo na zdravstveno osiguranje jer se nisu na vrijeme prijavili, a nisu ni na vrijeme prijavili svoj odlazak u drugu zemlju, izgubili su kontakte sa ljudima kod kojih su mogli da rade i da obezbijede novac za svoju porodicu.

Povratak je bio užasan. Došli smo i goli i bosi, bez feninga u džepu. I ono što smo imali, više nismo imali. Doduše, bilo je nekih što su se i dobro pokazali, pa dobro i zaradili, ali kako vidimo, i oni su svoje pare vrlo brzo raspustili. (S.A.35)

Dvije ispitanice navode da su bile upoznate sa svim procedurama i da nisu imale poteškoće kod regulisanja osnovnih prava, iz razloga što su najavile svoj odlazak i informisale se prilikom odlaska. Međutim, ostale ispitanice navode da nisu uspjele gotovo ništa da regulišu samostalno, nego su bile primorane da traže pomoć udruženja i organizacija koje rade i djeluju u naseljima. Navode da prije svega nisu imale dovoljno novca i mogućnosti da ispune svoja prava, a ono što se ogleda kao najveća poteškoća jeste nastavak redovnog školovanja djece. Od povratka do ponovnog regulisanja prava je znalo proteći i 4-5 mjeseci. Navode da bi se ubuduće bolje informisale i više tako nespremne ne bi odlazile, jer su iskusile posljedice takvog ponašanja.
Ispitanice navode da nisu primile nikakvu pomoć po povrtaku, ali da su upoznate da su neke osobe koje su odlazile u stranu zemlju po povratku imale pomoć i podršku od strane Centra za socijalni rad (ovaj podatak se odnosi na Živinice). Navode da se pomoć ogledala u smislu davanja novčane podrške za obezbjeđivanje rasade, domaćih životinja, plastenika i slično. Ispitanice navode da su ogorčene na takav stav i ponašanje od strane Centra i da smatraju da bi trebalo da budu ujednačeni kod poštivanja prava svih stanovnika, a ne samo „ privilegovanih“.

Znamo mi ko je pomoć dobio i kako je dobio. Mi smo to isto tražili, nismo tražili pare, nego samo daj nam da kupimo da možemo neki pos'o da pokrenemo. Ne znam što bi oni bili bolji od nas. Nikave procjene tu nije bilo, na kraju je centar davao gotov' onom ko ima, a ne nama koji stvarno pa nismo imali šta ni jesti. (I.A. 55)

Ispitanice navode da su jedinu pomoć dobile od Udruženja „ Zemlja djece u BiH“ koje je najaktivnija nevladina organizacija u njihovom naselju. Posebno ističu pomoć koju su od Udruženja dobile u administrativno-pravnim procedurama, vraćanju djece u redovan školski sistem, regulisanju zdravstvenog osiguranja i pružanju materijalne pomoći.

Vas da nije bilo, moja djeca još ne bi išla u školu i ne bi imala ni pribora. Meni iskreno nije važno bilo da im kupujem knjige i sveske, kad nemamo šta jesti. E hvala kad ste bili vi pa donijeli i odjeću i ostalo da ih imamo u čemu poslati u školu! Jer ja 'vako nepismena, gdje god da odem samo me vrate, a ne znam ni reći po šta sam došla. (I.A.55)

Zbog negativnih iskustava koje su imale, ispitanice navode da ne bi napustile BiH ponovo.

Mi smo mislii da je azil more, ali nije, proklestvo je k'o i ovo ovdje!

Bijeljina:

U fokus grupi sa osobama koje su imale iskustvo migriranja učestvovalo je ukupno 8 učesnika – 6 Romkinja i 2 Roma.

Većina ispitanika i ispitanica je u dva i više navrata pokušala da ostvari pravo na azil. Pretežno su pokušavali da dobiju azil u Njemačkoj, ali jedan od ispitanika, kao posebno loše iskustvo, ističe pokušaj dobijanja azila u Francuskoj.

Sada u Francuskoj, službenici su me pretukli, policija, ubili su me, šibali su me čime stignu samo da ne uđem u njihovu državu. Inače, na aerodromu su me tukli, možete to zamisliti. Bilo je to strašno i jako loše iskustvo. Pitali su me gdje ti je adresa a ja sam im rekao da nemam adresu. Oni su mene vezali, ne mogu to da ti kažem kako je bilo, u Francuskoj sam se žalio na sudu. Tražili su mi neki papir i doktor mi je dao, inače sam bio i drogiran na aerodromu u tri sata noću. Oni su me vezali sa vrećom na glavi, maskom, i ubili su me od batina.

Prije odlaska se nisu informisali. Informacije o mogućnosti odlaska su razmjenjivali sa rodbinom i prijateljima.

Većinom jedni od drugih čujemo, bude jedno vrijeme aktivno kada primaju, tj. kad primaju na 5 dana, 10 dana. Međutim, oni koji dobiju odbijenicu moraju da napuste zemlju u predviđenom roku, ili će dobiti zabranu.

Svi ispitanci su migrirali sa cijelim porodicama i bezuspješno tražili azil. U BiH su se vratili jer im je tako naloženo od strane organa države u kojoj su boravili. Za razliku od prethodnih godina, kada su pojedinci i porodice dobijali određena novčana sredstva prilikom napuštanja Njemačke, sada dobiju samo novac za kartu i eventualno manji iznos džeparca. Većina korisnika su rekli da imaju već dokumenta i da su samo nastavili da koriste ta dokumenta. Na pitanje koje se veže za obrazovanje, tj. da li su djeca mogla nastaviti školovanje, dobili smo informaciju da je djeci ponuđena mogućnost samo da se vrate u prvi razred, što je većina korisnika shvatila kao nelogičnost. Od institucija u BiH nisu dobili nikakvu podršku ili pomoć. Jedinu podršku i pomoć su dobili od UG „Otaharin“ koji im je pružio podršku u nastavku obrazovanja djece, u sticanju dokumenta i prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite. Većina ispitanika se izjasnila da bi ponovo pokušali da migriraju u treće zemlje, ukoliko im se ukaže prilika. Kao razloge odlaska su

naveli ekonomske razloge, liječenje, nemogućnost zaposlenja i male zarade u BiH. Najmlađa članica grupe je rekla da bi otišla jer smatra da je budućnost u razvijenijim zemljama bolja.

Ja sam sada zaposlena, mogu da preživim, zato ne bih napustila zemlju, mogu školovati dijete. Razumijem ljude koji nemaju posla, pa odlaze.

Banja Luka:

U fokus grupi sa osobama koje su imale iskustvo migriranja učestvovale su 4 osobe – 2 Romkinje i 2 Roma.

Članovi fokus grupe su imali jedno iskustvo odlaska u stranu zemlju, u Njemačku. Prije samog odlaska, bitne informacije su tražili od prijatelja koji su, takođe, otišli u Njemačku. Tokom migriranja, čitave porodice su zajedno išle, a među njihovim članovima je bilo i djece mlađe od 18 godina. Nakon dolaska u Njemačku, predali su dokumentaciju za traženje azila. Po isteku tri mjeseca njihovog boravka u stranoj zemlji, dobili su odbijenicu za produženje ostanka i morali su da se vrate u Bosnu i Hercegovinu. Nakon što su se vratili u Bosnu i Hercegovinu, nastavili su da žive u kući u kojoj su živjeli i prije odlaska. Po povratku nisu dobili pomoć ni od državnih organa, niti od nevladinih organizacija. Sve svoje dokumente su imali sa sobom, pa nije bilo potrebe za ponovnim izdavanjem dokumenata. Muškarac, 18 godina, i žena, 21 godina, koji su u toku migriranja bili maloljetni, navode da su imali završeno osnovno obrazovanje, te nisu imali potrebe za nastavljanjem školovanja po povratku, jer ga nisu prekinuli. Žena, 18 godina, nije imala završeno osnovno obrazovanje kada je sa porodicom migrirala. Navodi da ona nije imala mogućnost da ide u školu prije migriranja, jer njena porodica živi u Modriči, a dolazili su u Banju Luku da bi otac mogao da radi, te ni ona nije imala potrebe da započinje školovanje po povratku iz Njemačke. Odrasli član grupe nije imao stalno zaposlenje, a ni po povratku nije dobio priliku za rad. Dvoje članova fokus grupe navodi da bi ponovo pokušali da dobiju azil u Njemačkoj, ukoliko bi bili sigurni da bi u tome uspjeli, jer bi tamo mogli da obezbijede sebi bolje uslove za život i školovanje, dok dvoje navodi da se ne bi vratilo, jer im se prethodno iskustvo nije svidjelo, i vjeruju da ne bi dobili mogućnost da ostanu duže od tri mjeseca.

Zaključci

- Država BiH je učinila određene napore za unapređenje položaja i kvalitetata života Roma i Romkinja, kao i na uspostavljanju sistema za podršku pojedincima i porodicama koji se po readmisiji vraćaju u BiH, što uključuje vođenje i praćenje statističkih podataka o readmisiji, materijalne podrške readmisiranim osobama, podrške u stanovanju, pristupu prava na zdravstveno osiguranje i sl; ovaj sistem za podršku osobama koje se po readmisiji vraćaju u BiH nije u potpunosti operativan u svim djelovima BiH;
- Izostaje sistem podrške i statistički podaci o pojedinacima i porodicama sa djecom koje se „dobrovoljno“ vraćaju u zemlju nakon migracija u treće zemlje; ove kategorije građana nisu vidljive u zakonima i javnim politikama po pitanju ostvarivanja osnovnih ljudskih prava; njihova ranjivost zbog migracija nije posebno prepoznata kao stanje koje zahtjeva interventne mjere i institucionalnu podršku;
- Nedostatak institucionalnih kapaciteta koji bi omogućili da nadležne institucije i službe pruže efikasnu asistenciju povratnicima po sporazumu o readmisiji, naročito kada su u pitanju posebno osjetljive grupe kojima je potrebna specifična vrsta asistencije, predstavlja jedan od ključnih problema za uspješnu integraciju povratnika;
- Institucije sistema nemaju dovoljno razumijevanja za uzroke migriranja romskih porodica, i za probleme sa kojima se susreću kada se vrate u BiH; nerijetko se od strane profesionalaca u nadležnim službama na njihove migracije gleda sa predrasudama (kriminogena pozadina migriranja), što za posljedicu ima različito tretiranje ove manjinske populacije u odnosu na populaciju koja migrira iz većinskog naroda;
- Ne postoji sistem informisanja romske populacije o rizicima nelegalnih migracija niti informisanja o pravima nakon povratka u BiH, ta podrška je uglavnom osigurana od strane NVO sektora,
- Nema ujednačenog pristupa pravima i uslugama osobama koje migriraju na području cijele BiH;
- Ne postoji sistemsko rješenje za olakšavanje i podršku uključivanju u obrazovni sistem djece koja su migrirala;
- Uzroci migracija romske populacije su nominalno finansijske i ekonomske prirode, ali se prilikom procjene ovih uzroka mora voditi računa o širem kontekstu koji Rome i Romkinje navodi da napuštaju BiH, prije svega na sveprisutni anticiganizam, nepotpune mehanizme borbe protiv diskriminacije, otežan pristup tržištu rada i sl.

Preporuke

- Neophodno je na lokalnim nivoima usaglasiti primjenu Startegije za prihvat i integraciju BiH državljana koji se vraćaju po osnovu Sporazuma o readmisiji;
- Institucije na državnom nivou moraju unaprijediti praćenje i prikupljanje podataka o uzrocima migriranja romske populacije;
- Neophodno je da svi akteri na loklanom nivou aktivno rade na unapređenju multisektorske saradnje prilikom uspostavljanja i funkcionisanja mehanizama za podršku pojedincima i porodicama koje se vraćaju u BiH, kako po principu redmisije, tako i u spostvenoj organizaciji;
- Neophodno je aktivnije uključivanje organizacija civilnog društva koje pružaju podršku i socijalne usluge Romima i Romkinjama, u sve aktivnosti izrada politika, akcionih planova i referalnih mehanizama vezanih za migracije BiH državljana;
- Neophodno je unaprijediti informisanje romske populacije o pravima, uslugama i podršci koja im je na raspolaganju;
- Neophodno je nastaviti kontinuirano informisanje romske populacije o bitnim činjenicama vezanim za migiriranje;
- Neophodno je kroz akcione planove za obrazovne potrebe Roma i Romkinja definisati mehanizme podrške romskim učenicima koji se poslije migriranja vraćaju u BiH;
- Neophodno je da sve instucije sistema i organizacije civilnog društva konstanto prate uzroke migriranja romske populacije i da preduzimaju intervencije koje će unaprijediti položaj i kvalitet života Roma i Romkinja u BiH;
- Neophodno je unaprijediti i proširiti obim usluga koje se pružaju osobama koje imaju iskustvo migriranja kroz aktuelne procjene potreba i korištenja dobrih praksi u podršci migrantima;
- Neophodno je podizati svijest predstavnika institucija i građanstava o problematici i posljedicama anticiganizma.

Anex I – studije slučaja

Tuzlanski kanton:

Dječak T.Š, rođen 2010. godine u Tuzli, potiče iz tročlane doseljeničke romske porodice, trenutno nastanjene na području Grada Tuzla. Pored uže porodice, u istoj stambenoj jedinici žive i dvojica dajdži, dajnica sa bebom, i nena koja je ujedno i vlasnica stana. Odnosi unutar zajednice u kojoj trenutno žive nisu u potpunosti usklađeni, ali postoji emotivna veza između istih. Smještaj je uslovan za život, međutim, zbog brojnosti porodice, ne zadovoljava u potpunosti potrebe svih članova, posebno djece. Porodica živi u teškoj ekonomskoj situaciji i izdržava se od rada majke koja na pijaci prodaje polovnu robu. Mldb. dječak je 2017. godine, na incijativu Udruženja „Zemlja djece u BiH", upisan u prvi razred osnovne škole. Nakon upisa u prvi razred, izgubio je pravo na zdravstveno osiguranje koje je bilo regulisano preko Centra za socijalni rad, bez predhodnog obavještavanja majke o tome.

Zbog loših ekonomskih i stambenih uslova, tročlana romska porodica koju su činili majka, nevjenčan suprug i mldb. dijete T.Š, uzrasta od 2 godine, migrira u inostranstvo. Porodica je prvo živjela u Francuskoj, gdje je majka trpila nasilje od strane zaove i svekrve, zbog čega se porodica 2014. godine seli u Njemačku. Nakon preseljenja u Njemačku, rođeno je i drugo dijete. Majka i mldb. dječak su svakodnevno bili izloženi nasilju od strane oca tj.vanbračnog supruga. Zbog straha, majka nikada nije prijavila nasilje, bilo joj je ograničeno kretanje i rad od strane supruga. Situacija je dostigla svoj vrhunac kada je otac nožem nasrnuo na majku u prisustvu svog mldb. sina. Tom prilikom majka je zadobila tešku povredu noge, a mldb. dječak bačen je od pod. Zbog težine povreda intervenisala je hitna služba i pripadnici policije. Tada je prvi puta evidentirano nasilje u porodici. Majka se vratila u BiH skupa sa dvoje mldb. djece, te putem Suda dobila starateljstvo nad djecom. Nakon povratka u BiH majka nije mogla da ostvari pravo na zdravstveno osiguranje. Zbog nemogućnosti liječenja u javnim zdravstvenim ustanovama, te finansiranja zdravstvenog tretmana u privatnim klinikama, majka je i dalje nosila fiksatore, zbog čega joj je prijetila amputacija noge.

Majka se obratila Udruženju „Zemlja djece u BiH„ zbog pružanja administrativno-pravne pomoći pri regulisanju zdravstvenog osiguranja i zbrinjavanja djece. Rekacijom socijalnog radnika Udruženja pronađen je donator van BiH koji je majci platio dobrovoljno zdravstveno osiguranje, nakon čega je mogla nastaviti liječenje u bolničkim uslovima.

Porodica danas živi u vrlo teškim ekonosmkim uslovima, izdržava se od dječijeg dodatka i prodaje polovne robe na pijaci. Dječak T.Š. je uključen na aktivnosti Dnevnog centra na segment podrške školskom sistemu i psiho-savjetodavni rad. U komunikaciji je bio aktivan, u ponašanju uplašen i težio ka povratku u Njemačku. Kod dječaka je postojao visok stupanj edukativne zapuštenosti i nije imao razvijene radne navike. Dodatnu težinu mu je stvarala nemogućnost sustizanja nastavnog gradiva, što je kod dječaka stvaralo napetost i odbojnost prema školi. Nakon upisa u školu, dječak je putem asistencije Dnevnog centra ostvario pravo na zdravstveno osiguranje, a kontinuiranim radom sa učiteljicom centra na dopunskom izvršavanju školskih obaveza, sustigao i gradivo u školi. Emotivno je vezan za majku i brata. Otvoreno razgovara o

svemu što se dogodilo u Njemačkoj i postavlja se zaštitnički prema majci. Voli da učestuje u aktivnostima Dnevnog centra, gdje se prema njegovim navodima osjeća sigurno, slobodno i prihvaćeno.

Bijeljina:

Djevojka, S.S, 24 godine, podijelila je svoje iskustvo sa nama o odlasku u Njamačku. Njena priča govori o borbi za bolji život, ali i o činjenici da je ponekad teško da sami donosimo odluke koje se tiču nas. Tačnije, djevojka tvrdi da je morala da radi ono što joj drugi nalažu, i da ispoštuje tuđu volju. Iskreno se nadala nekom boljem i sigurnijem životu, ali kaže da je odabrala put, koji možda nije sigurniji, ali jeste srećnija u njemu.

„Moji roditelji su u novembru 2012. godine otišli u Njemačku. Odlučila sam u januaru 2013. godine da odem kod njih. Prvobitno sam željela da odem samo u goste, međutim, na nagovor familije, odlučila sam da potražim azil. Tako kreće moja priča." - kaže ova mlada djevojka.

Ona je bila puna nade i vjere da će lako dobiti azil, te da će nastaviti sa školovanjem. Tada je bila drugi razred srednje škole. Bila je uspješan đak, ali tu je godinu morala pauzirati zbog tendencije, ali i nagovora, da započne život van granica svoje domovine. „Nisam ja tako jako željela da ostanem tu, ali kada pogledaš racionalno, tu su mi majka i otac, sestre i brat, familija, rodbina, zašto da ja ostanem sama u BiH? pitala sam se...i tako sam odlučila da odem i zatražim azil." Mlada djevojka tvrdi da je morala pred državom Njemačkom imati "dobar" razlog da se zadrži i ostane u njoj. S tim u vezi je od rodice, koja je dugi niz godina tamo, dobila savjet da kaže pred službenicima da je žrtva nasilja u BiH. „U BiH zakon je takav da ne štiti žene u dovoljnoj mjeri, mnogo sam puta pretučena i fizički povrijeđena, bukvalno sam pobjegla i došla ovdje da tražim zaštitu" izjavila je, tvrdeći da se nije osjećala prijatno jer je službenicima morala da izmišlja i da laže.

„I snu da ću ja tu nastaviti školovanje i dobiti posao, dolazi kraj. Zapravo, taj san nije ni počeo." Zaplakala je u jednom momentu i rekla da je ipak ovdje njena sreća. „Mojoj majci, kada sam ja napunila 18 godina, državni službenici su stalno dolazili na vrata, te je postojala realna mogućnost da budem smještena u Dom", kaže djevojka, ističući da i danas dan ne zna tačan razlog zašto bi ona mogla uopšte biti smještena u instituciju kada živi sa roditeljima. Ubrzo nakon toga dobila je obavještenje da dođe na razgovor u kako ona kaže "Hause C", mjesto gdje se okupljajau lica koja MORAJU napustiti zemlju. Ona je bila među njima.

„Nakon što su mi tražili pasoš, po savjetu moje sestre rekla sam da je trenutno izgubljen" kaže mlada djevojka uz dozu straha koja se mogla primjetiti na njenom licu. „Istina je, plašila sam se lagati, ali da sam im dala pasoš, deportovali bi me nasilno i ne bih smjela doći ni kao turista, niti kao gost u Njemačku. Nakon toga sam otišla u neku organizaciju gdje mi je pravnik pismeno sastavio izjavu u kojoj napuštam zemlju i dobrovoljno se vraćam u BiH." Tako je izgledao povratak jedne tadašnje tinejdžerke.

„Kada sam se vratila ovdje, školovanje nisam mogla nastaviti, nego sam ponavljala drugi razred. Nije mi to žao, ali mi je žao što sam pokušala da tamo ostanem i izgubila godinu ovdje. Nikakav

podsticaj od države nisam mogla dobiti, niti sam dobila zato što sam se vratila u svoju državu, niti što sam dobrovoljno napustila tuđu. Ništa od toga nisam imala. Sama se borim, a bez UG „Otaharin“ ne bih bila tu gdje jesam.”

Danas kaže da trpi pritisak od strane svojih roditelja da se ponovo vrati u Njemačku, odnosno da traži azil. Međutim, njene želje su drugačije. Kaže da mašta o tome da završi fakultet i da radi u svojoj struci.

“Iako nemam neki podsticaj od svoje države, ja ipak želim ostati i raditi u njoj” kaže ova ambiciozna, mlada i vrlo borbena mlada djevojka.

Banja Luka:

N. N. je starosti 52 godine, živi sa porodicom u Banjoj Luci. Osim njegove porodice, u istoj kući živi još jedna porodica. N. N. je oženjen i ima petoro djece. Dva sina su oženjena i žive sa svojim porodicama, dok supruga i tri kćerke žive sa njim. N. N. nema završeno osnovno obrazovanje, nije zaposlen i zarađuje od sakupljanja i prodaje sekundarnih sirovina.

Zbog teških uslova života u Bosni i Hercegovini, 2015. godine se odlučio da bolje uslove za život potraži u Njemačkoj. Zajedno sa svojom porodicom krenuo je u Njemačku. O tome na koji način može da pređe granicu i šta mu je potrebno, raspitao se kod prijatelja koji su ranije već išli u Njemačku. Kada su došli u Njemačku, predao je dokumentaciju za traženje azila. Djeca, koja su tada bila maloljetna, krenula su u školu, a od Centra za socijalni rad su primali novčanu pomoć. Nakon što su istekla tri mjeseca od njihovog boravka u Njemačkoj, dobili su nalog da moraju da napuste državu. Nakon toga, on je otišao u Centar za socijalni rad i tražio da njemu i njegovoj porodici daju autobuske karte za Bosnu i Hercegovinu, jer on, kao srčani bolesnik, ne može da se vozi avionom. Nakon što su dobili karte, jedna osoba ih je ispratila i razgovarala sa kondukterom upozorivši ga da ne smije da ih ostavi ni u jednom drugom gradu u Njemačkoj, nego samo unutar Bosne i Hercegovine. Kada je sa porodicom stigao u Bosnu i Hercegovinu, nije dobio nikakvu pomoć od države, iako su svi prijavljeni na evidenciji zavoda za zapošljavanje. Navodi da ni od nevladinih organizacija nije dobijao pomoć, da ga ponekad pozovu i kažu da imaju neku donaciju za njega, a kada se pojavi, traže da popuni neki upitnik ili da da izjavu, a na kraju ništa ne dobije. Kada ih pita u vezi sa tim, oni mu odgovore da moraju tako da rade, jer inače ne bi ni htio da dolazi kod njih i da im odgovori na pitanja. Navodi i ogorčenost time što u gradu „proganjaju” djecu koja prose, jer, kako kaže, neke porodice zaista nemaju kako da se prehrane i to im je jedini način. Navodi da on nikada nije svoju djecu slao na ulicu, da se trudio da im obezbjedi bar hranu, da pokuša da posudi od nekoga novac, ako on u tom trenutku nema, ali da opet razumije i ljude koji svoju djecu pošalju na ulicu da prose.

N. N. navodi da bi se vratio u Njemačku samo kada bi bio siguran da bi mogao tamo da se zadrži duže. Vjeruje da bi tamo mogao da dobije adekvatno zaposlenje i da omogući svojoj porodici kvalitetniji život.

SAŽETAK

Pitanje migracija je jedno od gorućih pitanja 21. vijeka. Svakodnevno smo svjedoci velikih migracijskih tokova, kako izbjeglica i ekonomskih migranata koji kroz našu zemlju prolaze u potrazi za boljim životom, tako i svakodnevnog odliva stanovništva BiH.

Činjenica je da najranjive kategorije stanovništva, kada se odluče za migracije, dolaze u opasnost da im prava budu ugrožena, kako u toku migracija, tako i po povratku u zemlju porijekla.

Bosna i Hercegovina je potpisala Sporazum o readmisiji sa EU 18. Septembra 2007. godine sa neograničenim rokom važenja, a u oktobru 2015. godine usvojena je Strategija za prihvat i integraciju BiH državljana koji se vraćaju po osnovu Sporazuma o readmisiji, i Akcioni plan za period 2015–2018. godine. Vodeći se potrebom da se Sporazum efikasnije sprovodi, određene lokalne zajednice su formirale i Lokalne readmisione timove. Na ovaj način se uspostavio sistem koji prati povratak osoba vraćenih u BiH po readmisiji. Međutim, od trenutka vizne liberalizacije, veliki broj ljudi, pogotovo onih iz romske populacije, migrira u zemlje Evropske Unije i nazad u BiH, a da to sistematski nije ispraćeno. Povratnici, bez obzira da li se vraćaju po readmisiji ili dobrovoljno, nemaju pravo na usluge u sistemu socijalne zaštite, zdravstva i obrazovanja, koje bi im bile namijenjene imajući u vidu specifičnost uzroka i posljedica migriranja.

Među onima koji sezonski migriraju prednjači romska populacija. Na odlazak u inostranstvo odlučuju se kako bi poboljšali kvaliet života, ali bez dovoljno informacija o tome koje su posljedice napuštanja zemlje. Da bi bili u mogućnosti da otputuju, prodaju cjelokupnu imovinu, djeca prekidaju školovanje, a oni gube prava koja su do tada ostvarivali kao što su zdravstvena zaštita, dječiji dodatak, itd.

Posljedice migracija su posebno vidljive kod djece školskog uzrasta jer im je otežan nasatavak školovanja.

Pri radu sa potencijalnim migrantima i onima koji se poslije neuspjelog pokušaja vraćaju u BiH, treba imati u vidu koji su to uzroci koje nagone Rome i Romkinje da napuste BiH. Iako je pretpostavka da je uzrok migriranja prevasohdno ekonomske prirode, u direktnom kontaktu sa Romima i Romkinjama ovo istraživanje je identifikovalo svijest ove populacije o dugotrajnoj diskriminaciji i rasnoj netrpeljivosti koja je prisutna u BiH, te da bi jednak pristup pravima i mogućnostima uticao na njihovo odluku da ostanu u BiH.

Često su iskustva pokušaja migriranja traumatična, pogotovo za djecu i adolescente, zbog velikih razlika u uslovima života u inostranstvu i onome čemu se vraćaju pri povratku u BiH, kao što su otežana socijalizacija sa vršnjacma u zajednici, neuslovno stanovanje, nemogućnost nastavka školovanja. Činjenica pokušaja migriranja romskih porodica bi trebala da bude uzeta u obzir od strane svih relevantnih institucija, kako bi se, imajući u vidu uzroke i posljedice migriranja, ovim porodicama pružale neophodne socijalne i druge usluge koje će im pomoći da se integrišu u društvo.

Vodeći se zaključcima i preporukama ovog izvještaja, neophodno je unaprijediti multisektorsku i saradnju javnog i civilnog sektora na nivou loklanih zajednica, kako bi identifikovani problemi

romske populacije bili pravovremeno identifikovani, i kako bi se preduzimale zajedničke akcije na otklanjanju uzroka problema sa kojima se Romi i Romkinje suočavaju. Usluge koje je osobama koje migriraju do sada pružao civilni sektor, treba da budu prepoznate, razvijane i podržane po uzoru na uspješne sisteme koji se kroz blisku saradnju javnog i civilnog sektora, i kroz podršku civilnom sektoru, uspješno nose sa izazovima migracija.

Projekat realizuje:

IRIS NETWORKing

CSOs for protection sensitive migration management

www.otaharin.org